

Wspomnienia starobielskie i Na nieludzkiej ziemi Józefa Czapskiego jako świadectwa zbrodni sowieckich

- [Wprowadzenie](#)
- [Film edukacyjny](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Film edukacyjny](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Barbara Natalli, *XXXVI Dwa bohaterstwa*, [w:] tejże, *Trzy siostry*, Kraków.
- Źródło: Józef Czapski, *Wspomnienia starobielskie*, [w:] tegoż, *Na nieludzkiej ziemi*, Warszawa 1990, s. 17–25.
- Źródło: Józef Czapski, *Na nieludzkiej ziemi*, Warszawa 1990, s. 50–51.
- Źródło: Józef Czapski, Andrzej Wajda, *Rozmowa z Józefem Czapskim*.
- Źródło: Józef Czapski, *Na nieludzkiej ziemi*.

***Wspomnienia starobielskie i Na nieludzkiej ziemi* Józefa Czapskiego jako świadectwa zbrodni sowieckich**

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Historia w dramatyczny sposób kształtuje ludzkie biografie. Wielkie postaci starają się wykorzystać to doświadczenie, by zrozumieć historię i wpływać na jej bieg.

Takim „świadkiem wieku” był Józef Czapski, polski malarz i pisarz, major Wojska Polskiego. Wkrótce po mobilizacji w 1939 roku trafił do niewoli i przeżył piekło sowieckich łagrów. Zwolniony z jenieckiego obozu, wraz z armią Andersa poszukiwał tysięcy zaginionych oficerów polskich, nie wierząc jeszcze, że zostali zamordowani. Przeżycia z pobytu w ZSRS opisał w książkach *Wspomnienia starobielskie* i *Na nieludzkiej ziemi*. Jako delegat rządu RP na emigracji wszedł w skład międzynarodowej komisji badającej zbrodnię katyńską. Stał się współtwórcą paryskiej „Kultury”, wielkim autorytetem polskiej emigracji. Czapski doświadczył sowieckiej maszyny terroru i miał odwagę opisać jej działanie. W czasach PRL jego nazwisko znajdowało się na liście osób objętych całkowitym zakazem publikacji, jednak przejmujące zapisy wojennych przeżyć krążyły w obiegu podziemnym.

Twoje cele

- Poznasz biografię Józefa Czapskiego i jego dokonania.
- Przeanalizujesz, w jaki sposób opublikowanie wspomnień Czapskiego wpłynęło na rozumienie wojennej historii i działań ZSRS.
- Scharakteryzujesz rolę drugiego obiegu wydawniczego w czasach PRL.

Film edukacyjny

Polecenie 1

Posłuchaj opowieści literaturoznawcy, dr. hab. Andrzeja Franaszka, na temat życia i twórczości Józefa Czapskiego. Opisz przemianę postrzegania ludzkości, której pisarz doświadczył w swoim życiu. Jaki wpływ na jego światopogląd miało obcowanie z literaturą?

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DqxNbakWH>

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Film pod tytułem Spotkanie z Józefem Czapskim.

Polecenie 2

Zanotuj odpowiedzi na pytania: Jaką działalność na polu literatury i sztuki podejmował Józef Czapski? Jakie znaczenie może mieć ona dla współczesnych Polaków?

Przeczytaj

Polscy jeńcy wojenni oswobodzeni przez Wehrmacht z sowieckiej niewoli, lipiec 1941

Źródło: domena publiczna.

Józef Czapski spędził dwa lata w sowieckich łagrach. Po zwolnieniu z obozu w 1941 roku przystąpił do tworzącej się w ZSRS armii Władysława Andersa. Z polecenia generała prowadził poszukiwania zaginionych polskich oficerów. Swoje doświadczenia wojenne opisał w książkach *Wspomnienia starobielskie* i *Na nieludzkiej ziemi*.

Z armią Andersa Czapski przedostał się przez Bliski Wschód do Włoch. Od 1945 roku mieszkał w Paryżu, gdzie przez następne dziesięciolecia razem z Jerzym Giedroyciem tworzył *paryską „Kulturę”*. Dzięki swej działalności w Maisons-Laffitte i żarliwej

publicystyce stał się prawdziwym autorytetem moralnym polskiej emigracji. Był nazywany „świadkiem wieku”.

Dla literatury Czapski zasłużył się pracą w „*Kulturze*” oraz dwoma tomami wojennych wspomnień. Pierwszy z nich, *Wspomnienia starobielskie*, to zapis tragicznych przeżyć i doświadczeń z sowieckich łagrów. Utwór, wydany w Rzymie w 1944 roku, długo funkcjonował w polskim podziemiu, w *drugim obiegu wydawniczym*. Dopiero w 1982 roku został wydany w kraju po raz pierwszy poza *cenzurą*.

Tablica pamiątkowa w Starobielsku

Drugi tom wspomnień, *Na nieludzkiej ziemi*, jest dokumentem obejmującym wydarzenia z życia Czapskiego od momentu uwolnienia z łagrów we wrześniu 1941 roku do opuszczenia terenów ZSRS z armią generała Andersa we wrześniu 1942 roku. Pisarz relacjonuje podjętą z rozkazu generała podróż po ziemiach sowieckich w poszukiwaniu tysięcy zaginionych polskich oficerów, którzy byli więźniami obozów w Starobielsku, Kozielsku i Ostaszkowie. Oficerowie ci zostali zgładzeni w 1940 roku, głównie w Katyniu, ale o tym świat miał się dowiedzieć później. Jednocześnie książka jest opisem kulis funkcjonowania sowieckiej maszyny państwowej, pokazuje koszmarną rzeczywistość zniewolonego kraju i poddanych presji ludzi. Znajdują się w niej również relacje ze spotkań z rosyjskimi pisarzami (Aleksiejem N. Tołstojem, Ilią Erenburgiem, Anną Achmatową).

Józef Czapski, 1943 rok

Źródło: domena publiczna.

Wspomnienia Józefa Czapskiego

((Andrzej Wajda, Józef Czapski

Rozmowa z Józefem Czapskim

Stary człowiek zastanawia się, co to znaczy, że ja byłem tak bezgranicznie optymistyczny, zawsze wierzyłem, że dobro musi zwyciężyć. A jak jeździłem i miotałem się, żeby moich przyjaciół znaleźć, to zawsze sobie wyobrażałem, że oni muszą żyć. Że mordowanie tysięcy ludzi na zimno to bywa w czasach pełnej rewolucji, a nie 20 lat po rewolucji, że czegoś podobnego nie było i nie będzie. Nie dopuszczałem myśli, że to mogło się stać (...).

Jeszcze chciałbym dodać (...), jak moje życie popłynęło. Jak wywieźli wszystkich moich kolegów (ze Starobielska), a ja wierzyłem wciąż, że oni jeszcze gdzieś żyją, wysłali nas do Griazowca, do innego obozu.

Przez pewien czas tam żyliśmy, dopiero potem nas wyzwolono, to znaczy wypuszczono, i wtedy zaczęło się nowe życie. Nowe, bo mieliśmy nadzieję, ja ciągle nie mogłem uwierzyć w to, żeby wymordowano na zimno tysiące ludzi, moich kolegów. Dopiero jak już byłem z wojskiem w Persji, wtedy przyszła piorunująca wiadomość z Niemiec, że ci wszyscy ludzie są zamordowani. To było straszne przeżycie.

Miejsca zbrodni sowieckich dokonanych na Polakach

Źródło: Lonio17, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 4.0.

Wtedy dopiero zobaczyłem, że cały mój optymizm nie był nic wart. I wtedy zaczęliśmy gwałtownie zbierać wszystkie materiały, żeby one trafiły do [Roosevelta](#), do Ameryki. Spotkaliśmy bardzo przyzwoitego Amerykanina, żołnierza z polskim nazwiskiem, oficera, który jechał do Roosevelta do Waszyngtonu. Wszystkie materiały zbieraliśmy, najdokładniejsze, żeby doszły do Roosevelta, bo, wiedzieliśmy, że on się ciągle wahał, czy była możliwość, żeby Rosjanie to zrobili...

Dwa lata potem dowiedziałem się, że te papiery nigdy do Roosevelta nie doszły i z jego rozkazu ich [Dwójka](#) niszczyła wszystkie papiery, w których mówiono, że to zrobili Rosjanie. Jeden z przyjaciół

Roosevelta, który był *ambassadeur itinerant*, zainteresował się tą sprawą, studiował ją i wyjechał specjalnie do Ameryki, żeby się spotkać ze swoim przyjacielem Rooseveltem. Wszystko mu wyłożył. Roosevelt wysłuchał uważnie i powiedział: Widzę, że ty jesteś bardzo pod wpływem niemieckim, zakazuję ci o tym mówić i pisać! Ale że on siedział w Ameryce, która była przecież demokratyczna, to mówił i pisał, i wtedy natychmiast został wysłany na jedną z wysp na Oceanie Spokojnym, która była w administracji amerykańskiej. Dali mu tam jakiś zarząd czy coś takiego, żeby zniknął... Zaraz po śmierci Roosevelta władze go sprowadziły z powrotem i go przeproszały. Ale materiały nie istniały, były niszczone przez Amerykanów.

Źródło: Józef Czapski, Andrzej Wajda, *Rozmowa z Józefem Czapskim*.

Polecenie 1

Przypomnij sobie definicję państwa totalitarnego. Następnie zapoznaj się z fragmentami wspomnień Józefa Czapskiego i przeanalizuj literacki opis życia ludzi dotkniętych władzą totalitarną.

((Józef Czapski

Wspomnienia starobielskie

Dowieziono nas do Starobielska w początkach października. Leżał już gęsty śnieg. Otoczono nas psami policyjnymi i prowadzono przez rozmokły śnieg po ubogich ulicach, między miejskimi domami, biednymi, słomą krytymi glinianymi chatami. Jakiś chłopak wyskoczył, dał nam szybko *kawon* do ręki i uciekł. Patrzyły na nas przez zamknięte niskie okna twarze kobiet i mężczyzn, uważne, współczujące. Przypominam sobie zniszczoną twarz jednej z nich – siwowłosa, bardzo smutna, patrzyła na nas przez okulary rozumnymi, smutnymi oczami. Potem się dowiedziałem, że właśnie do

Starobielska zesłano dużo inteligencji rosyjskiej z wielkich miast *na posielenije*.

Większość przyjezdnych pomieszczono w gmachach poklasztornych na terenie przyszłego obozu, część zaś, której nie udało się upchać (byłem wśród nich), w jakimś urzędzie czy więzieniu w środku miasta.

Trzymano nas tam kilkuset na otoczonym murami podwórzu, w czterech malutkich klitkach i w wielkiej wozowni, w której były ustawione dziwne stare *landary*, a cała podłoga była zasypiana strzępami brudnych papierów, książek, pism z jakiejś zniszczonej biblioteki. W jednej ze ścian wozowni była wielka, wybita kulami jama na wysokości głowy stojącego człowieka. Opowiadano nam, że tam właśnie w 1917 r. rozstrzeliwano burżujów; podobną wystrzeloną jamę widziałem w murze otaczającym klasztor starobielski. Tam ponoć rozstrzeliwano zakonnice z tamtejszego zakonu żeńskiego. Te papiery rozsypane na podłodze wozowni były dla nas wprost ratunkiem, bo w nocy był mróz i spać było trudno. Ja z kolegami z pułku nauczyłem się układać według specjalnego systemu, tak ściśnięci jedni przy drugich, że jeden koc mógł wystarczyć na trzech. Na wierzch zaś tego koca sypaliśmy jeszcze papiery, które nas chroniły od mrozu. Niemniej jednak nie potrafiłem wytrzymać tej temperatury już mroźnej i przecisnąłem się do jednej z zapchanych klitek, gdzie żarły nas na zmianę wszy, gdzie było tak ciasno, że siedząc skulonym, nie można było się ruszyć, ale gdzie przynajmniej było ciepło.

(...)

Wszyscy zdrowi, niezależnie od stopnia, musieli chodzić „na robotę” (od pułkowników wzwyż jeńcy byli umieszczani w osobnym gmachu poza drutami obozu i nie mogli kontaktować się z nami). Zima ta była wyjątkowo ciężka, mróz dochodził w Starobielsku do 35 stopni. Niezależnie od pogody jeńcy nosili wielkie bele drewniane na stacji, wyładowywali i załadowywali wagony towarowe. Osobiście byłem

uprzywilejowany. Uznany przez lekarzy za chorego na płuca, byłem jedynie obciążony pracami wewnętrznymi, myciem wiadek od zupy, myciem podłóg, skobaniem kartofli lub noszeniem skrzyń i worków.

(...)

Nikt z uczestników tych naszych starobielskich wieczorów się nie odnalazł.

Źródło: Józef Czapski, *Wspomnienia starobielskie*, [w:] tegoż, *Na nieludzkiej ziemi*, Warszawa 1990, s. 17–25.

Pomnik Zesłańcom Sybiru i Ofiarom Katynia w Przemyślu

Źródło: Związek Sybiraków, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 4.0.

((Józef Czapski

Na nieludzkiej ziemia

W dzień naszego wyjazdu pogoda jest szara i już chłodna, białopienne brzozy obozowe szumią po jesiennemu w wietrznym, wilgotnym powietrzu.

(...)

Wyruszamy dopiero o godzinie 7 wieczór, o zmierzchu. W głębi wśród tych samych obozowych topól, brzóz i akacji, stoi paru kolegów i patrzy na nas z rozpaczą: to Polacy, którzy się podawali, jak

się okazało, że . W ostatnich dniach komenda sowiecka ujawniła ich dawne zeznania, na podstawie których spodziewali się być odesłani do Polski. Jeden z nich powiesił się w chwili, gdyśmy wychodzili długą wojskową kolumną poza druty, inni zostali na pewno wykończeni przez sowieciarzy, którzy zamierzali ich przerzucić do jeszcze dalej na północy położonych łagrów.

Ruszamy czwórkami, w drodze zaczyna mżyć deszcz, do stacji jest siedem kilometrów. Deszcz drobny, coraz mocniejszy. Idziemy w błocie poprzez smutny kraj, wsie biedne po drodze, czarne chaty z ogromnych *bierwion*. Z jednej chaty wychodzi stara kobieta: *Gospod' s wami, Bog s wami* — mówi. Te same słowa powtarza nam półgłosem inna młoda kobieta na ulicy miasteczka, jakby wymarłego, bez światła, bez ruchu, w którym jest stacja.

Idziemy żołnierskim krokiem, śpiewamy bardzo głośno żołnierskie polskie piosenki, humory świetne pomimo deszczu. Dochodzimy do stacji. Każą nam obejść zabudowania stacyjne. Idziemy przez zalaną wodą łączkę na peron, tam ustawiają nas w kolumnę według cyfr wagonów, do których jesteśmy przeznaczeni, i każą czekać. Deszcz już teraz leje, humory mniej entuzjastyczne.

Nasze dowództwo uwierzyło bolszewikom, że wagony są już w drodze z Wołogdy, tymczasem wagonów nie ma, nadejdą dopiero na drugi dzień nad ranem. O tym, żeby porozmieszczać tysiąc siedmiuset ludzi po domach, nie ma mowy; w gmachu stacyjnym nie zmieści się więcej niż kilkudziesięciu. Dowództwo się nie pokazuje i tak w lejący jak z cebra zimny deszcz czekamy, stojąc czwórkami, aż do drugiej czy trzeciej rano.

Przede mną jeden oficer kładzie się w kałuży i w żaden sposób nie można go zmusić do wstania. Coraz to wołanie: „Podać dalej lekarza! Zachorował któryś z wagonu 115, 118” itd.

Kilku zemdlało.

Koło drugiej karność zaczyna pękać, na początku pojedynczo

wymykają się, szukając ratunku od deszczu, potem nagle cała kolumna rozpryskuje się i na własną rękę szuka schronienia od deszczu. Deszcz mi się leje wszędzie, za kołnierz i w buty, całe ciało mokre, **furażerka** jak gąbka. Pomimo własnej oplakanej sytuacji, obserwuję śmieszne sceny: dwóch nieszczęśników szybkim desperackim krokiem chodzi tam i z powrotem, trzymając nad głową łopoczący żagiel – absolutnie przemoczone prześcieradło.

Źródło: Józef Czapski, *Na nieludzkiej ziemi*, Warszawa 1990, s. 50–51.

Słownik

cenzura

(łac. *censura* – urząd cenzora, sąd krytyka) urzędowa kontrola publikacji, widowisk teatralnych, audycji radiowych itp., oceniająca je pod względem politycznym lub obyczajowym

drugi obieg

drugi obieg wydawniczy, obieg niezależny, określenie używane w publicystyce od ok. 1980, oznaczające produkcję i społeczny obieg niecenzurowanych publikacji, druków akcydensowych, materiałów ikonograficznych, audiowizualnych, o charakterze publicystycznym, społecznym, politycznym, historycznym, literackim itp., wydawane w Polsce w latach 1976–90

kapiści

określenie grupy artystów skupionych w Komitecie Paryskim (w skrócie K.P. – stąd nazwa), zawiązanym 1923 w ASP w Krakowie w celu zorganizowania wspólnego wyjazdu na dalsze studia do Paryża

łagier

w Związku Sowieckim: obóz pracy przymusowej; gułag

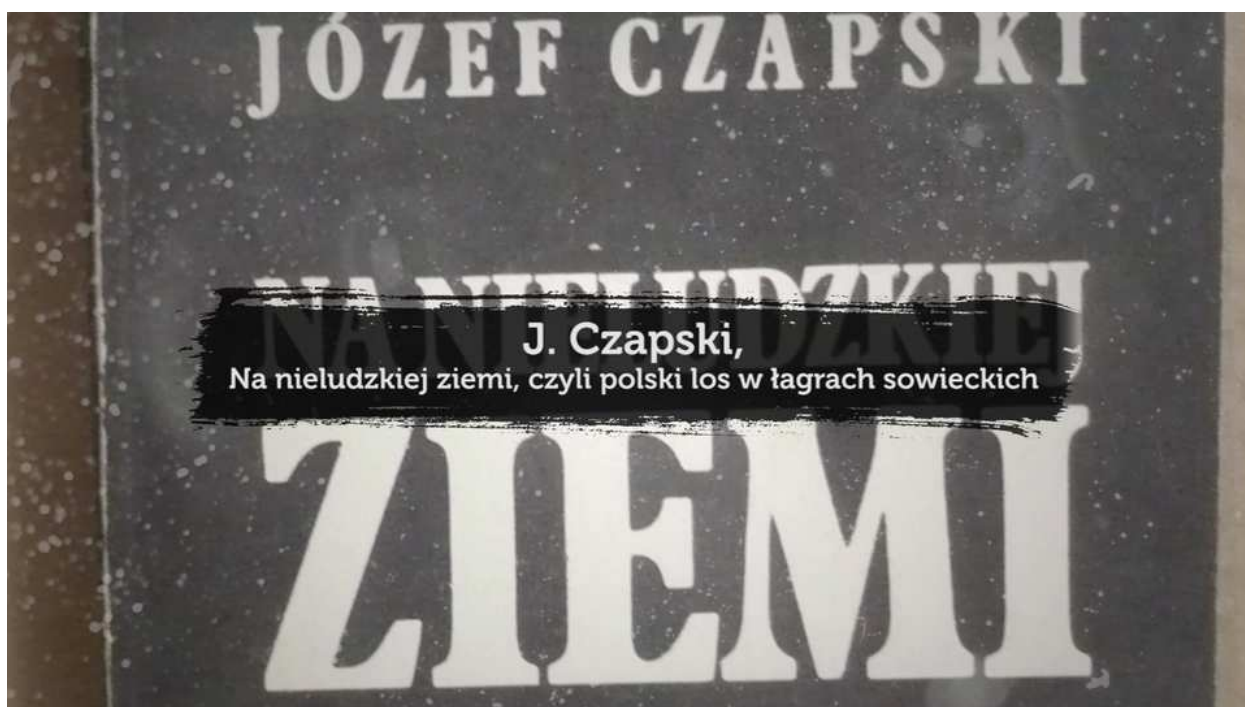
paryska „Kultura”

polski miesięcznik emigracyjny wydawany przez Jerzego Giedroycia i założony przez niego Instytut Literacki. „Kultura” ukazywała się od 1947 roku, skupiając wokół siebie takich twórców, jak Gustaw Herling-Grudziński, Józef Czapski, Witold Gombrowicz, Czesław Miłosz, Zbigniew Herbert, Marek Hłasko, Leszek Kołakowski, Zygmunt Bauman. „Kultura” stanowiła ważne centrum opiniotwórcze zarówno dla Polaków pozostających na emigracji, jak i tych mieszkających w kraju.

Film edukacyjny

Polecenie 1

Zapoznaj się z wykładem literaturoznawcy, dr. hab. Andrzeja Franaszka, na temat *Wspomnień starobielskich* i *Na nieludzkiej ziemi* Józefa Czapskiego. Wyjaśnij, w jakim celu Józef Czapski starał się zapamiętać, zanotować obrazy jak największej liczby ludzi, współzesańców?

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DGIurcZN5>

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Film pod tytułem Józef Czapski, Na nieludzkiej ziemi.

Polecenie 2

Wyjaśnij, czym są opisywane przez Józefa Czapskiego momenty przemienienia, „przeanielenia”, o których opowiada dr hab. Andrzej Franaszek? O czym świadczą?

Ćwiczenie 1

Udowodnij, że <c;Wspomnienia starobielskie i *Na nieludzkiej ziemi* mają charakter dokumentalny.

Tekst do ćwiczeń 2 i 3

((Barbara Natalli

XXXVI Dwa bohaterstwa

Anna Herzog zmarła w Kazachstanie z głodu
i wycieńczenia w lutym 1944 roku
w wieku 48 lat
osierociła trzy córeczki

mąż w tym czasie bardzo dzielnie
wojował razem z Andersem
w Azji Afryce i Europie
o wolność innych ludzi
wręczano mu
medale za heroizm

Anna dostała tylko
mogiłkę w stepie
której nie można odnaleźć

Źródło: Barbara Natalli, *XXXVI Dwa bohaterstwa*, [w:] tejże, *Trzy siostry*, Kraków.

Ćwiczenie 2

W wierszu Barbary Natalli-Wasilewskiej z tomu *Trzy siostry* rozpoznaj, na czym polega tragizm bohatera.

Ćwiczenie 3

Teza: Człowiek powinien przeciwstawiać się złu wojny w każdych okolicznościach. Sformułuj argumenty uzasadniające to twierdzenie. Uporządkuj je, zachowując zasadę hierarchiczności.

Praca domowa

Nieludzkie warunki życia na zesłaniu w czasie drugiej wojny światowej wymuszały zmiany w relacjach panujących między ludźmi. Rozważ problem, odwołując się do wybranych tekstów kultury. Twoja praca powinna liczyć 200 słów.

Dla nauczyciela

Autor: Piotr Obolewicz

Przedmiot: Język polski

Temat: *Wspomnienia starobielskie* i *Na nieludzkiej ziemi* Józefa Czapskiego jako świadectwa zbrodni sowieckich

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;

6) rozpoznaje w tekstach literackich: ironię i autoironię, komizm, tragizm, humor, patos; określa ich funkcje w tekście i rozumie wartościujący charakter;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych;

3) rozpoznaje specyfikę tekstów publicystycznych (artykuł, felieton, reportaż), retorycznych (przemówienie, laudacja, homilia), popularnonaukowych i naukowych (rozprawa); wśród tekstów prasowych rozróżnia wiadomość i komentarz; rozpoznaje środki językowe i ich funkcje

zastosowane w tekstach; odczytuje informacje i przekazy jawne i ukryte; rozróżnia odpowiedzi właściwe i unikowe;

II. Kształcenie językowe.

2. Zróżnicowanie języka. Uczeń:

7) rozpoznaje słownictwo o charakterze wartościującym; odróżnia słownictwo neutralne od słownictwa o zabarwieniu emocjonalnym, oficjalne od potocznego.

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;

3) rozumie i stosuje w tekstach retorycznych zasadę kompozycyjną (np. teza, argumenty, apel, pointa);

6) rozumie, na czym polega logika i konsekwencja toku rozumowania w wypowiedziach argumentacyjnych i stosuje je we własnych tekstach;

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

6) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, referat, szkic interpretacyjny, szkic krytyczny, definicja, hasło encyklopedyczne, notatka syntetyzująca;

10) w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, w tym własnego doświadczenia, przeprowadza logiczny wywód służący uprawomocnieniu formułowanych sądów;

IV. Samokształcenie.

2. porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach;

10. gromadzi i przetwarza informacje, sporządza bazę danych;

Lektura uzupełniająca

31) Józef Czapski, Na nieludzkiej ziemi (fragmenty);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- poznaje biografię Józefa Czapskiego w kontekście jego twórczości,
- analizuje, w jaki sposób opublikowanie wspomnień Czapskiego wpłynęło na rozumienie wojennej historii i działań ZSRS,

- interpretuje fragmenty tekstów J. Czapskiego,
- formułuje wypowiedź o charakterze argumentacyjnym.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel prosi uczniów o przygotowanie wiadomości historycznych na temat losów Polaków wywożonych na Wschód w czasie II wojny światowej. Istotne są zwłaszcza informacje o zbrodniach sowieckich na Polakach. Uczniowie mogą się podzielić na grupy, z których każda przygotowuje inne zagadnienie.
2. Uczniowie przed lekcją zapoznają się z filmem „Spotkanie z Józefem Czapskim” (multimedium) w e-materiale.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji oraz cele zajęć, omawiając lub ustalając razem z uczniami kryteria sukcesu.
2. Uczniowie prezentują zebrane przed lekcją wiadomości historyczne. Nauczyciel uzupełnia ich informacje i pomaga je uporządkować, zwracając uwagę na twórczość, być może znanego już uczniom, Gustawa Herlinga-Grudzińskiego.

Faza realizacyjna:

1. Rozmowa kierowana na temat treści filmu, z którym uczniowie mieli się zapoznać przed lekcją. Uczniowie w parach odpowiadają na pytania zawarte w poleceniach do filmu.
2. **Praca z tekstami źródłowymi.** Uczniowie zapoznają się z fragmentami *Wspomnień starobielskich* i *Na nieludzkiej ziemi* w sekcji „Przeczytaj”, a następnie wspólnie je omawiają, wskazując przejawiające się we fragmentach cechy państwa totalitarnego.
3. **Film.** Nauczyciel odczytuje polecenia do drugiego multimedium w sekcji „Film edukacyjny”, a następnie wyświetla wykład dr. hab. Andrzeja Franaszka o *Wspomnieniach starobielskich* i *Na nieludzkiej ziemi*. Uczniowie ponownie pracują w parach, redagując odpowiedzi na pytania z poleceń 1 i 2. Później rozwiązują ćw. 1-3 z tej sekcji.

Faza podsumowująca:

1. Na koniec zajęć nauczyciel prosi wybranych uczniów o rozwinięcie zdania: Na dzisiejszych zajęciach dowiedziałem się..., nauczyłem się...
2. Wybrany uczeń podsumowuje zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Nieludzkie warunki życia na zesłaniu w czasie drugiej wojny światowej wymuszały zmiany w relacjach panujących między ludźmi. Rozważ problem, odwołując się do wybranych tekstów kultury. Twoja praca powinna liczyć 200 słów.

Materiały pomocnicze:

- Witold Bobiński, *Konteksty kulturowe w dydaktyce literatury*, w: *Polonista w szkole*, pod red. Anny Janus-Sitarz, Kraków 2004.
- Rozmowa z Andrzejem Wajdą z 1986 roku o Józefie Czapskim, planach nakręcenia filmu o Katyniu oraz premierze spektaklu „*Dybuk*” w Krakowie i Tel-Awiiwie, ninateka.pl.
- Wiadomości zgromadzone na stronie internetowej poświęconej Józefowi Czapskiemu.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą wykorzystać treść filmów do przygotowania projektu o Józefie Czapskim.